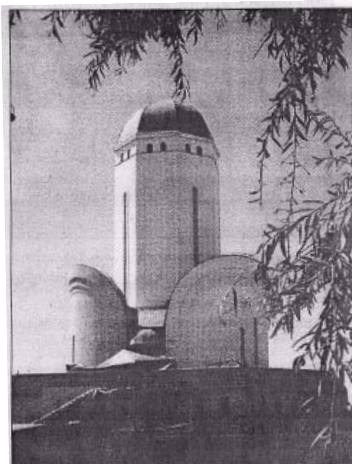

*Пам'ятник першокнизі
у селі Пересопниця*

*Велично вознісся у Пересопниці
культурно-археологічний центр*

**НА ПУЛЬСІ ДОБИ: ІВАН ОГІЄНКО ПРО РЕЗОНАНСНІ ПОДІЇ
Й ДАТИ МАТЕРИКОВОЇ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ЧАСОПИСІВ «СЛОВО ІСТИНИ» (1948-1949 рр.)
І «НАША КУЛЬТУРА» (1952, 1954 І 1963 рр.)**

№ 1

ГОЛОС СОВІСТІ У ЗАХІДНОМУ СВІТІ

У гіркі повосенні роки тисячі українських громадян опинилися у так званих таборах Ді-Пі, тобто таборах переміщених осіб, у Західній Німеччині, боячись повертатися у радянський «рай», щоб не потрапити у сталінські застінки. Серед них цвіт української інтелігенції – У. Самчук, Ю. Шевельов, П. Одарченко та ін.

Іван Огієнко, ставши настоятелем Собору Св. Покрови у Вінніпезі (1947 р.), створює Комітет допомоги скитальцям. Так він називав людей, які опинилися без крову над головою і без допомоги.

Однією з перших промов у Соборі була промова «Не можу мовчати», виголошена у неділю 11-го січня 1948 р. й передана по радіо на всю Канаду. У ній звучить заклик порятунку української інтелігенції.

А чи ж не таким було і становище української інтелігенції в сталінських таборах, в колоніях політв'язнів та дисидентів брежньовських часів?

Пропонуємо Вашій увазі промову митрополита Іларіона, видруковану в його канадському часописі «Слово Істини» (1948. – Ч. 3. – С. 1-7), і статтю «Наша найперша справа» (Там же. – Ч. 4. – С. 1-2). Про ці виступи митрополита Іларіона професор П.Ковалів писав так: «І що найцінніше [в них] – це Ваші

батьківські турботи про нещасну інтелігенцію, надто діячів української науки і культури, яких, на превеликий жаль, Новий Світ не хоче приймати до себе й заопікуватися ними, а лише приймає охоче молоду фізичну робочу силу. Ми відчуваємо себе сиротами, покривдженими долею, нікому не потрібними, це тому, що ми люди науки, і нашої праці ніхто не потребує, дарма, що ми все своє життя віддаємо тому, до чого покликані. **Тепер ми перебуваємо в голоді й холоді, але не покладаємо рук, працюємо, розуміється, нічого за це не маючи, працюємо, бо знаємо, що ніхто інший не зробить того, що можемо зробити тільки ми, покликані творити національну науку і культуру, оберігати рідну мову на чужині** (Слово Істини. – 1948. – Ч. 5. – С. 16).

Нехай Огієнкові слова проймають нас співчуттям до страждущих, хай не гасне наша історична пам'ять! У цих матеріалах, як на мене, явно просвічується матеріал, що викликає асоціації зі становищем сучасної української творчої інтелігенції. Чи не так? Згадаймо долю Р. Андріяшика, О. Ульяненка, Ю. Гудзя та ін.

Євгенія Сохацька

НЕ МОЖУ МОВЧАТИ¹

«Я голодував був – і ви нагодували Мене». Мт. 25.35.

Христос Рождається!

У сьогоднішній Євангелії чули ми про Святу скитальничу Родину, як блукала вона бездомно по чужому Єгипті. Неділя по Різдві – це неділя скитальників, і я обов'язком своїм уважаю нагадати Вам тепер і про наших братів скитальників, яких недоля вигнала з Рідного Краю.

За останні три місяці мого пробування в вільній Канаді одержав я від наших українських скитальників силу благальних листів, в яких вони кров'ю свого серця щиро описують тяжке своє становище. Описують і молять, як батька, про поміч. Всю нашу скитальщину обгорнула тепер чорна безнадія, бо їхня сучасність невимовно тяжка, а будучність темна, як ніч осіння. Правдивої допомоги вони не бачать нізвідки.

Наша скитальщина вже поділилася на дві нерівні частини Перша частина найбільша, це наші робітники та селяни, взагалі люди, що досі жили працюючи руками своїми, що знають якийсь фізичний фах. Це головню ті, що німці повивозили були їх на роботу. Група ця в найкращому становищі: вони вже тепер мають працю, яка дає їм певний зарібок і змогу жити. Група ця введовзі легко роз'їдеться по різних країнах, бо скрізь праці не мало. І багато вже їх роз'їхалося по всьому широкому світі, й помалу влаштовуються на нових місцях. Звичайно, багато терпить і ця група, але вона все ж таки безнадією не огорнена.

Зате в значно тяжчому стані друга група, – українська інтелігенція, особливо стара. Це мала група, – її приблизно п'ять відсотків усієї скитальщини, але це серце й мозок України. Це наші науковці, професори, вчителі, інженери, письменники, поети, журналісти, мистці, духовенство й т. ін. Це ті творчі особи, що творили й творять культуру України. Це наші найцінніші люди. Це той цвіт нації, що вирощується довгими поколіннями. **Ми, українці, не маємо багато творчої інтелігенції взагалі** (вид. моє – Є. С.), і поневірення її на скитальщині не проститься нам у нашому житті, – воно незабаром жорстко помститься на нас. Я глибоко вірю, – і віру свою щоденно складаю до стіп Всевишнього при його Святому Престолі, – **я глибоко вірю, що незабаром**

¹ Збережено орфографію автора

повстане Україна, Україна вільна й соборна, яка потребуватиме в першу чергу своєї творчої інтелігенції (вид. моє – Є. С.), – і де ми її візьмемо, коли не бережемо й тієї жміньки, що тепер страждає й гине на скитальщині...

Положення нашої інтелігенції на скитальщині, особливо старшої, невимовно тяжке, бо працювати руками вона не може та й фізичного фаху не знає. Часто ця інтелігенція, люблячи всією своєю істотою волю, живе не в таборах, а поза ними, а тому урядовою допомогою ІРО не користується, а тому не має й того, що мають німці від своїх урядів. **І вся ця інтелігенція голодує, живе в холоді, ходить обдерта, і потроху гине...**(вид.моє. – Є. С). Сухоти косять її, як косар тне траву...

Український народе, чи знаєш ти, що один з кращих синів твоїх, наш письменник Юрій Клен помер на чужині від голодування?... І за ним незабаром підуть десятки, а то й сотні наших кращих людей, наших українських обранців, нашої еліти...

Не можу мовчати, бо щоденно чую розпучливий крик і благання цих обдертих, голодних і померзлих кращих синів України! **А треба не забувати, що все, що було патріотичне, змушене було кидати Рідний Край і втікати на чужину...**(вид. моє – Є. С.)

Не можу мовчати, бо нашу кращу інтелігенцію, нашу національну еліту на скитальщині огорнула вже чорна безнадія, як осіння ніч огортує землю. Огорнула безнадія, бо не бачить вона правдивої помочі й поволі перестає вірити в неї. І по всій скитальщині з уст в уста передається розпучливо: заокеанська допомога нереальна, мала... Огорнула безнадія, бо завтрішній день для українського скитальника-інтелігента темний, як могила...

Не можу мовчати, бо наша інтелігенція сама не простягне руки за допомогою, але вільно це робити мені, це обов'язок мій благодати за них...

Коли конають рідні браття,
Коли без хліба всі й без хати,
Коли ведуть їх на розп'яття,
Не можу я мовчати...

Коли обранці наші голі,
Як одіж вся – на латах лати,
Хилю коліна при Престолі,
Й не можу я мовчати.

Благаю серцем всю Канаду,
Кричу до тебе, рідна мати:
Сини твої он в муках аду,
Не можу я мовчати...

Цвіт української інтелігенції позбавлений найперших речей, і дослівно гине в голоді й холоді. Наше духовенство ходить обдерте й світить латами...

Не можу мовчати, і не замовчу, бо я маю право й обов'язок говорити. 25-го листопада 1941-го року Святий Собор Єпископів Української, тоді ще єдиної неподільної Церкви, обрав мене Архієпископом Київським і Переяславським з тим, що як я прибуду до Києва, то стану Митрополитом всієї України. Німці насилля не допустили мене до моєї катедри. Але, згідно з 37 правилом VI Вселенського Собору, "Єпископи, що через варварський напад не прийняли своїх Єпархій, користаються всіма правами своєї влади над ними", і тому я маю право й обов'язок говорити до всіх православних українців, і я благаю їх: допоможіть нашої інтелігенції на скитальщині, бо гине вона!

Звертаюся й до всіх греко-католиків з тим самим благанням: рятуйте українську інтелігенцію, бо гине вона! Думаю, що деяке право я маю звертатися й до вас. Покійний незабутній Митрополит Андрій Шептицький в своєму листі до мене з 21-го жовтня, 1941 року писав: «Прохаю Ваше Високопреосвященство про молитви для себе. Покликаюся на давнє й добре знайомство, яке смію назвати приятзною». Отже, Митрополит Андрій Шептицький відкрито називав мене приятелем, і тому я, як приятель Славного Покійника, що сам не може вже сказати це саме, благаю всіх греко-католиків Канади й Америки: рятуйте українську інтелігенцію на скитальщині, бо гине вона!

Коли в 1919 році за Збручем опинилося численне греко-католицьке виселення, я в 1919-1920 роках, бувши 11 місяців Головноуповноваженим Міністром України, фактично – її президентом, – її видав десятки мільйонів на утримання цього виселення, й урятував його інтелігенцію.

Багато видатних протестантських пасторів різних груп знаходяться зо мною в добрих стосунках, бо знають мою релігійну толерантність при всій моїй чистоті своєї віри. Тому звертаюся також до всіх українських протестантів, євангеліків, реформованих, баптистів і ін. з моїм душевим благанням: рятуйте українську інтелігенцію на скитальщині, бо гине вона!

Звертаюся з цим Словом і до всіх тих скитальників, що вже виїхали з Німеччини й опинилися в кращих умовах: не забувайте за своїх братів, що ще поневіряються по вогких таборах!

Отже, не могу мовчати, й звертаюся до всіх українців, без різниці їхнього віросповідання й партійної приналежності: прийміть мій спосіб рятувати українську інтелігенцію, – спосіб утворення опікунів над скитальниками. **Нехай кожна без винятку українська родина, нехай кожен без винятку працюючий українець візьме під свою братню опіку одну інтелігентну українську родину на скитальщині, і в міру можливості своєї нехай заопікується нею матеріально, час-від-часу посилаючи їй якусь стару одіжу, якийсь кусок хліба, якийсь, хоч малий гріш. А хто може, давайте афідавіти. Головне, щоб ця допомога була постійна, а бодай рік не переривалася.** (вид. митр. Іларіона – С. С.). Цією, хоча б малою допомогою, ви ввіллете надію в серця української зневіреної інтелігенції, вона підійметься духом і стократно відплатить своєму народові.

З цим самим звертаюся й до всіх наших допомогових Комітетів: творіть Опікунства над скитальниками, розбуджуйте приватну ініціативу в справі допомоги, бо це єдиний реальний спосіб урятувати їх. І творіть це негайно, бо буде пізно. Нашої творчої інтелігенції на скитальщині яких дві-три тисячі, а це для мільйона українців в Америці й Канаді не буде тягарем, і мою систему опіки при добрій волі легко провести в життя. Закликаю всіх: поширюйте її по цілому краю!

Не забуваймо, що на скитальщині не мало й стариків, які до роботи мало здатні, але ми, коли ми справді християни, обов'язані рятувати й їх. До Канади впускають головню осіб молодих та здорових, але треба просити, щоб приймали й старих, – і про це не могу мовчати. Досі різні держави впускають до себе тільки самотніх, молодих та здорових, а всі ті, що найбільше потребують допомоги, особи старші позостаються на поталу чорної безнадії, бо їх ніхто не хоче приймати. Це не по-християнському, це не поміч обездоленим, і ця велику несправедливість мусіли б у першу чергу направити наші впливові Організації та Комітети. І про це не могу мовчати!

Не могу мовчати, хоч раз уже я виступав про це зо своїм першим словом на вільній Канадській Землі, звертаючись “До всіх людей доброї волі”. Слово це цілющою росюю впало по всій скитальщині, і вона напружено чекає

від тебе, Канадо й Америку, відповідних дій. Тепер говорю вдруге, говорю через радіо. Чи може це гаряче Архипастирське Слово моє позостанеться голосом вопіючого в пустині? Ні, так не буде!

Канадо щаслива, Канадо багата,
Чи чуєш ти зойки й благання:
Зболіла скитальщина гине розп'ята,
Йй б'є вже година остання!

По вогких таборах скитальці голодні
Конають померзлі, обдерті, —
Рятуї їх, Канадо, з липкої безодні,
Рятуї від голодної смерті...

Найкращі брати наші гинуть в розпуці,
Їх їсть безнадія й скорботи,
- Подай же, Канадо, на поміч їм руці,
Визволюй розп'ятих з Голготи...

Розкрийте все серце на поміч брат брату,
Беріте бездомних в опіку,
Рятуйте свою Україну розп'яту,
І будете славні довіку...

Канадо щаслива, Канадо багата,
Чи чуєш ти зойки й благання:
Зболіла скитальщина гине розп'ята,
Йй б'є вже година остання...

Підкреслюю найсильніше, що всю справу переселення наших скитальників треба прискорити якнайбільше, **бо чорні хмари невпинно сунуть на Європу, а коли покрийуть її, що тоді станеться з нашою політичною еміграцією?** (вид. моє — Є.С.)

На скитальщині потворилося чимало цінних наукових установ, і було б не прощеною кривдою проти нашої культури, коли б наші Комітети не перенесли їх цілими в кращі нові умовини. По цих же установах працюють не звичайні люди, а самовіддані герої науки, що й у голоді та в холоді не кидають праці своєї.

Мої діти кохані, що чуєте це Слово моє, — пам'ятаймо, що прийде для всіх Останній справедливий Суд, і біймося, щоб Господь не сказав нам: “Я голoduвав був — і не нагодували Мене, хотів пити — і ви не напоїли Мене, — скитальником був — і не прийняли ви мене, був нагий — і не зодягли Мене” (Мт. 25. 42. 43.). Бо “чого тільки одному з найменших оцих ви не вчинили — Мені не вчинили” (25. 45.). Пам'ятаймо, що служити Народові — то служити Богові, і коли весь світ опікується ветеранами війни, то обов'язаний заопікуватися й ветеранами скитальщини, бо ці терплять ще більше.

Рятуйте ж усі нашу творчу інтелігенцію, й поспішайте, бо буде пізно. **Усі до одного беріть скитальників під свою братню опіку,** (вид. митр. Іларіона. — Є.С.) зголошуючи про це до своїх Допомогових Комітетів, або й просто до мене (Вінніпег, 925 Алфред Аве), бо при мені готові до праці сотні самовідданих людей, і я негайно подам вам адресу родини, що потребує вашої опіки. І Милосердний Господь за вашу щиросерду ласку відплатить сторицею.

Митрополит Іларіон.

(Слово Істини. — 1948. — Ч. 3. — С. 1-7)

НАША НАЙПЕРША СПРАВА¹

Коли горить дім, найперший обов'язок кожної людини – рятувати людину. І на пожарі не питають нікого з рятівників, чи маєш право рятувати! Не право, а обов'язок кожного рятувати, коли бачить, що горить, рятувати, не чекаючи пожежної сторожі, бо вона може запізнитися.

В огні людської захланності, в огні демонської неправди горять українські скитальники, а серед них конає й остання жменька української інтелігенції, конає українська творча еліта.

Національна еліта – це найбільший скарб всенародній, скарб, що набувається великими зусиллями й довгими роками. Еліти цієї в нас аж надто мало, і горе буде нам, коли ми втратимо й цю останню!

Коли сповняться наші мрії, коли ми нарешті матимем свою незалежну державу, коли ми втратимо свою незалежну державу, - хто ж буде творити її, цю державу, коли ми втратимо свою інтелігенцію? Без інтелігенції вона створитись не зможе, й упаде, не розцвівши...

Тому наша найперша національна справа – рятувати українську інтелігенцію на скитальщині. Рятувати негайно, рятувати зараз таки. **Полишити на боці всі свої справи, хоча б важливі, а зайнятися найважливішою: рятувати українську еліту!** (вид. митр. Іларіона. – Є. С.)

На український народ упала небувала в історії трагедія: **його інтелігенція змушена була покинути Рідний Край** (вид. моє – Є. С.), а тепер вона гине на скитальщині. А коли ворує з Сходу кинеться на захід, що тоді станеться з нашими кращими людьми?

І чи й ми не будемо відповідальні за їхню долю?

Звертаюся до всіх Братів-Архиєреїв та до Всечесного Священства всіх віровизнань: подесятерімо свою працю рятування скитальників! Нехай це буде тепер наша найперша праця, як наймиліша служба Самому Господеві!

Звертаюся до всієї патріотичної людності Америки й Канади: подесятеріть свою працю й жертву рятування скитальників! Давайте датки до своїх Допомогових Комітетів, давайте свою **десятину**, бо час грізний!

У першу чергу рятуйте українську інтелігенцію, бо без неї загинемо, як овечки без пастуха!

Нехай зараз таки кожна українська родина візьме під свою опіку одну скитальничу родину, й заопікується нею. Нехай кожна спроможна українська родина зараз же спроваджує до себе когось з нашої еліти (вид. митр. Іларіона. – Є. С.), з творчої інтелігенції, й pomoже їй улаштуватися на вільній землі. І нехай спроваджують не самих знайомих, але й інтелігента-творця, особу з української еліти. Видатки не будуть великі, бо ІРО оплачує дорогу.

Приїхавши до Канади, я з першого дня приступив до рятування нашої скитальничої творчої інтелігенції, і з радістю можу тепер ствердити, що всі почули мій голос, і це рятування подесятирили. Уже й преса заговорила про це.

Нехай же скрізь залунає цей мій Архипастирський голос: **Наша найперша справа — то рятування нашої інтелігенції!** Усі справи відкладімо, займімось найважливішою: **рятуймо українську творчу еліту!** (вид. митр. Іларіона. – Є. С.)

**Митрополит Іларіон
(Слово Істини. – 1948. – Ч. 4. – С. 1-2)**

¹ Збережено мову автора

ВОНИ ПОМЕРЛИ ЗА УКРАЇНУ

У канадському часописі Івана Огієнка (митрополита Іларіона) «Слово Істини» (1947-1951 рр.) періодично вміщувалися матеріали про винищення українського духовенства в СРСР, про «торжество» войовничого атеїзму в цій країні. Сталінські табори наповнювалися робочою силою з українців. Цій темі була присвячена публікація «Духівництво на засланні в Сибіру» (Слово Істини. — 1948. — Ч. 12. — С. 20-23) за підписом Засланець. Пропонуємо її Вашій увазі. Пам'ятаймо про невинно убієнних і переслідуваних!

Євгенія Сохацька

ДУХІВНИЦТВО НА ЗАСЛАННІ В СИБІРУ¹

Найбільша нагінка на українську інтелігенцію і зокрема на духівництво з боку Сопітів була на початку 30 років. В цей період все, що хоч трохи нагадувало Україну, їхало на далеку Північ, на Сибір, в Туркестан і інші місця. Там в страшно тяжких умовах, по коліна в снігу, роздіті й розбурі, голодні, виснажені гірко працювали українці, будуючи “соціалізм”, країну найкращої в світі “демократії”. Багато їх лягло там в сирі землю, ніхто не знає, де їх могили, ніхто навіть не сповістив їх рідних про їх завчасну смерть.

Тяжка доля людини, що попала на заслання. Особливо дошкульно було для людей те знущання, яке допускали агенти ГПУ і їх прислужники. Лайка і то брудна, була звичайним явищем, стусани, биття і інші засоби перевиховання, як іронічно висловлювалися наглядачі, вживалися на кожному кроці. Коли важко було це пережити звичайним громадянам, то ще тяжче це було для Священиків. Слова “гад, дурисвіт, падлюка” і інші сипалися на кожному кроці. Треба було виробити велику норму, щоб добути пайку хліба і миску юшки з вонючою рибою. А норму міг виробити тільки кремезний чоловік. Куди ж було діватися Священикам, в більшості літнім людям. Добре, як напиляєш чверть норми, а за де одержиш 200 грам хліба на день, а то і того не дадуть. А коли людина захворіє, то їй приходилося погибати з голоду, бо нічого з їжі ніде достати не можна було. Праця провадилася в десятках кілометрів від сел, а коли хто хотів добути будь-що на селі, то селяни нічого не продавали і не міняли: їм було це суворо заборонено і вбито в голову, що вислані люди, це вороги народу, що гноїли хліб і хотіли заморити народ голодом. Працюй і подихай з голоду. А наглядачі ще й підганяють: “Це тобі не кадилом махати, не народ обманювати, не дурман напускати; це праця для народного добра, для **сіцілізма!**” (вид. автора — Є.С.). Було таке прокляте місце «Корольове», де загинуло багато людей. Туди можна було дістатися, зимою, коли замерзали річки і болота. Літом туди проходу не було. На нещастя в 30 році весна почалася рано, сніг став раптом танути, болота покрилися водою. Треба було тікати з цього місця. Та урядовці затримали людей до останнього дня, бо хотіли показати свою пильність і виконати план. Коли побачили, що вже шляхи попусувалися, повтікали на конях, а людей кинули на призволяще. Побачивши таке лихо, люди й собі почали рухатися до села, та не всі дійшли до нього. До села було 45 кілометрів. Скрізь була вода. По коліна в воді йшли ці люди лісами й болотами. І устилася дорога речами і трупами, йде, йде чоловік, несе свій клунок та й кине, далі й сам виб'ється з сил, присяде відпочити та й задубіє в снігу. Ця дорога получила назву «дорога смерти». На цьому ж

¹ Збережено орфографію автора

Корольові замучили одного Протоіерея. Він занедужав і не міг вийти на роботу: його трясла пропасниця. Але агент ГПУ гнав на роботу, кричав, лаявся, потім став бити по голові ручкою нагана. Бідний старенький протоіерей через силу одягся і ледве-ледве поплентався на роботу. Як він вже там працював, невідомо. Але вернувся з роботи, ліг, не роздягаючись, на ліжко, і більш не встав. На ранок він був мертвий. А духівництва на заслання було дуже багато. В Україні майже всі церкви до 30 року були зліквідовані, частина була перетворена в клуби і театри, частина зруйновані. Рідко хто з Священиків не попав на заслання. В Архангельську мешкали два Волинських Єпископи, Аверкій і Леонтій, там же були Священики із Полтави (Обідовський), із Чернігівщини (Богданович), два Ієромонахи із Кременчука і інші. В Березниках було коло 50 Священиків, з них половина українців. Пережили заслання 15 чоловік. Та й як було витримати це заслання слабим, старим, німечним людям. Все було спрямовано на те, щоб вони загинули. Коли ГПУ бачило, що вже люди ні до чого нездатні, що вже їх ніяк не можна використати, тоді воно виганяло їх з таборів на свіже повітря, в той же час забороняючи мешкати на селах. Тиняються такі люди, шукаючи собі притулку, найдуть десь в лісі забутий барак і доживають там останні дні. Такі бараки получили назву «бараки смерті». В одному такому бараці мешкало до 20 чоловік, між ними протоіерей Парський з Коростишева. Їсти було нічого. Холод був страшний. Сидів старенький панотець тихо, спокійно, але якийсь сум огортав його, і видно було, що він зовсім ослаб. Вже декілька днів він нічого не їв. У інших теж нічого не було. Один тільки мав трохи бараболі і, хоч сам був голодний, віддав половину панотцю. Це була остання вечеря панотця. На другий день він вже не міг сидіти, а ліг на підлогу (ліжок не було). Так пролежав він добу. Потім став якось тяжко харкати. На ранок нічого не стало чути. Кинулись до нього, поторсали, а він уже і задубів. Так умер Коростишевський протоіерей Парській. Два дні лежало його тіло посеред бараку на підлозі, і ніхто не міг його поховати: земля була мерзла, всі були слабі, та й лопат не було, щоб викопати яму. Обминали його тіло, а то й переступали через нього. Смерть для цих людей була звичайним явищем. Скоро, скоро вона прийде й по них! Через два дні приїхали сани, забрали тіло й десь закопали в лісі. Багато таких могил на Півночі! Чи відшукують коли українці ці могили, чи складуть на них вінки пахучих квітів? Чи зрозуміють, що «ці люди мучилися і вмерли за Україну? Повинні зрозуміти, бо і вони причетні до цих мук і до цих жертв.

Засланець

(Слово Істини. – 1948. – Ч. 12. – С. 20-23)

№ 3

Подаємо матеріал з канадського часопису Івана Огієнка (митрополита Іларіона) «Слово Істини» (1947-1951 рр.) (Вінніпег) про жахіття сталінського терору в материковій Україні. Як і часи московсько-імперські та і в нові Сибір і Північ наповнювалися українськими могилами. Пропонуємо Вашій увазі допис **професора М.Садилєнка «Memento mori». Наші могили** (1949. – Ч. 3/15. – С. 23-28).

«MEMENTO MORI» НАШІ МОГИЛИ¹

Наш табір вступає вже в четвертий рік свого еміграційного життя. Колись многонаціональний табір, з більш як 3000 мешканців, жив жвавим життям; буч-

¹ Збережено орфографію автора

но буяли суспільні інтереси, розквітали культурні установи, населення всім цікавилось, будувалися різні плани, існували надії й мрії на майбутнє. Тепер це тільки український табір з 1000 мешканців, тихий, пасивний, життя якого точиться з дня на день одноманітно, сіро, нудно. Іноді люди трохи заворушаться, коли величка група кудись від'їжджає, потім знову засне. Одні від'їжджають, а другі приходять з приватних мешкань, де жити стало скрутніше, і лице табору майже не змінюється. Колись, мабуть вневдовзі, табір перестане існувати, всі мешканці його розсиплються по різних країнах, але пам'ять від табору залишиться серед місцевого населення, бо довге співжиття не може пройти без сліду.

Та ще залишиться слід від перебування тут українців на одному терені, і надовго буде нагадувати про наше життя тутешнім мешканцям. Цей терен – це місце цвинтарі, де **все більше й більше з'являється українських могилок** (вид. моє. – Є. С.). На лядецькому цвинтарі декілька десятків таких могилок. Ось поховано старенького панотця Снігуровича, там далі покоїться Л. Баранович, М. Соха, Голова Львівської Просвіти д-р І. Брик, рядом ще свіжі могили В. Гриньовського й директора таборової гімназії І. Декайла. На одних могилах гарні надгробки, на других тільки хрести, а на деяких нічого нема: це могили тих, родичі яких уже поїхали, або які зовсім не мали ні родичів, ні близьких. Ніхто не піклується за ці могили: у нас нема цієї пошани до померлих, як у німців, у яких навіть існує спеціальна спілка “Чорний Хрест”, що піклується за забуті могили. Ми не дуже очікуємо до таких справ, нехай «німець» про це турбується.

На цвинтарі сусіднього села Цашса, де є велика лікарня, теж є українські могили. Під ними поховані ті, що потрапили до лікарні в наслідок якогось нещасливого випадку, в більшості при роботі, і вже не повернулися до життя, а найшли вічний спокій в затишному цвинтарі, в далекому Тиролі, серед суворих гір, що такий сум наводять на українців, звиклих до розлогих степів і широким нив своєї батьківщини.

З кожним днем, місяцем, роком число українських могил все збільшується й збільшується, і не тільки в Тиролі, а по цілій Австрії. А скільки цих могил розсипані по інших країнах: в Германії, Франції, Бельгії, навіть в Англії і Норвегії... Колись дослідник, історик або археолог, вивчаючи нашу добу, відвідає ці могили, подивується їхній кількості і їх розпорощеності, і спробує виявити причини їх появи, підведе підсумки нашої діяльності, й скаже свій присуд.

Але існує багато-багато українських могил, яких не знайде ніякий історик, бо вони нічим не відзначені, над ними немає ні надгробків, ні хрестів. **Уся сучасна Україна – це суцільний цвинтар** (вид. моє – Є. С.). Скільки там поховано замордованих, розстріляних, померлих від голоду людей! Та не тільки розсипані в Україні ці могили: на всьому просторі неосяжної Росії, від Молдаванина до Фіна, від Фіна до Зеленого Клину, густо посіяні могили і синів України... Вздовж двох каналів: Біломорського та Москва-Волга, де майже половина робітників була вислана з України, на протязі сотень кілометрів покояться сини України. Над ними нема ніяких знаків, ніхто не знає їх, ніхто не підрахує, скільки їх, і не скаже, де і хто похований...

Далі на північ їх теж не мало. На Вологодчині, в лісах, були табори з десятками тисяч людей з України. Не багато з них вижило, більшість повмірала від холоду й голоду, і їх могили рясно вкрили цей непривітний край. Та це не перші українські могили на Півночі Росії. В цій самій Вологодчині, в селі Ярополче, похований український гетьман Петро Дорошенко. Поховали його без корогви, бунчука і булави, без гарматних пострілів, без почоту з українського Духівництва й вельможної старшини. Не гадав старий гетьман, що через 250 років він опиниться в такому численному оточенні своїх земляків!

А далі, від Вологди до Архангельська і Соловецьких островів, – це суцільний табір, де люди, сотні тисяч людей, працюють по лісах, працюють і гинуть без кінця. На Соловках мучаться десятки тисяч українських діячів, учених, політичних діячів, письменників, журналістів (вид. моє – Є. С.). Скільки з них переживе заслання, скільки з них залишаться в живих? Мабуть не багато. Решта положить свої кості на цвинтарі Соловецького монастиря, де під чорною мармуровою плитою з золотим написом лежить тіло останнього кошового Січі Запорізької Петра Кальнишевського. І в цього не буде бракувати товариства!...

А Сибір “неісходима”? На протязі віків засилав туди Московський уряд українців. Всі верстви нашого суспільства зазнали московської ласки: і селяни, і учителі, і письменники, і Духівництво, і вельможне панство. Стежка на Сибір давно протоптана українцями. Майже з перших років приєднання до “Єдиної Неділимой” Україна висилає своїх синів колонізувати промерзлі тундри. Після допитів і мордів їде туди гетьман Д. Многогрішний з сином, братом і прибічниками Грибовичем і Гвинтівкою (до Селенгінська), потім їде туди гетьман Самойлович теж з сином, потім Палій Семен, славний Хвастівський полковник (до Верхотур’я, а потім до Томського). Войнаровський, Обідовський й безліч інших. Тільки Палій і родини Іскри і Кочубея повернулися з заслання, решта – загинула. Хто знайде в Тобольську могилу останнього Військового Судді Запорізької Січі Головатого? Де могила Грабовського?

За часів “безкровної” революції й після неї сотні тисяч українців висилалися в ці “благословенні місця”, і рясно вкривали своїми трупами простір Сибіру. Скільки їх загинуло біля Канська, Бійська, в Туруханському краї, куди було вислано цвіт української інтелігенції після процесу СВУ. Від Тобольського до Усурійського краю, до заток Бодайбо і Нагаєва, до берегів Охотського й Берінгового моря розсипані могили синів України. Прибавилося їх і в наші часи після приєднання “єдинокровних братів”. Хто їх знайде, ці могили? Хто їх перелічить, хто назве імена похованих? Ніякому досліднику, ніякому історику не під силу це зробити.

Але в кожного дослідника мимоволі виникне питання: хто ж винен в загибелі цих людей? Які причини сприяли такому численному нищенню українського народу? Які помилки і хиби в минулому й сучасному нашого суспільного життя, породили це явище, поставили український народ в найгірший стан між іншими націями? Чому він мусить гинути й гинути без кінця? Чиї гріхи він спокутує?

Цей справжній мартиролог українського народу – грізне «Memento mori» для української нації, для її проводу, для нашої еміграції, для всіх тих, хто боліє душею за долю свого народу.

Багато помилок ми зробили в минулому, багато гріхів на нашій душі; немало таких помилок ми робимо й тепер. А чи ми помічаємо їх? Чи намагаємося виправити їх? Чи не заплещемо ми очей на вади? Ми не хочемо бачити негативних явищ в нашому житті, проходимо мовчки мимо ганебних вчинків; пишаємося дрібницями, самозакохуємося, вихваляємо себе, а не бачимо, що доля нашого народу все гіршає й гіршає...

Ще Шевченко гірко плакав над долею українського народу, плакав і ридав кривавими сльозами над його нещастям, але він не перекладав за це вину на других, не виправдував українців, а іноді з розпачем, але жорстко картав своїх насасників за їх пасивність, байдужість, нездатність до державного життя. Він бачив, що самі українці винні в тому, що

“Заснула Україна,
Бур’яном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в душло холодне гадюк напустила”.

Доставалось від нього не тільки сучасникам, а й прийдешнім поколінням, помилки і гріхи яких він добре розумів і не жалів для них гострих слів:

“Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті,
Діла дідів наших:
Тяжкі діла!
Як би їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину...»

А хіба його слова не являються грізною пересторогою, грізним “Memento mori” для українців всіх верств і всіх поколінь:

«Погинеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі!...»

Доки ми не звернемо уваги на наші хиби, не будемо відверто плямувати всі негативні явища, не усунемо з нашого обрїю різних демагогів, політичних спекулянтів, що розпинаються “за нашу Україну” і “праведную кров із ребер точать”, що, прикриваючись “щирим патріотизмом”, ведуть наш нарід на манівці, наживають на чужій шкури капітал; потураючи від’ємним рисам нашого народу, заколивають його і пеують йому життя, — доти доля нашого народу не покращає, і він буде страждати, як і страждав, а його сини будуть гинути по різних країнах, і їхні могили будуть устеляти терени обох півкуль.

Коли ж ми дійсно бажаємо добра нашому народу, повернімось до нього лицем, і з щирим і чистим сумлінням, з християнським почуттям любові й милосердя, показуючи йому і його хиби, поведімо його до кращого майбутнього, що він його дійсно заслугоує і своїми здібностями й обдарованостями.

Коли ми це зробимо, тоді ми сміливо можемо сказати за Шевченком:

«Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!...»

Проф. М. Садиленко
(Слово Істини 1949. – Ч. 3(15). – С. 23-28).

№4

Великий Українець митрополит Іларіон (Іван Огієнко) у Канаді проявив себе як просвітитель і пропагандист рідного слова й рідної культури. Його церковні проповіді виховували в українців почуття національної гордості й вірності народним традиціям. Безумовно, їх слухали потайки і в материковій Україні, де розгулював вітер відречення від пережитків «минулого» та атеїзм.

Ці проповіді актуальні й сьогодні, коли ми відроджуємось й плекаємо рідні національні традиції. Пропонуємо Вашій увазі проповідь, виголошену митрополитом Іларіоном 7 січня 1953 у Вінніпезі, в Кафедрі Св.Трійці, і видруковану в канадському часописі І. Огієнка «Наша культура» (1952. – Ч. 2 (179). – С. 5-8).

Свєгенія Сохацька

БЕРЕЖИМО СВОЇ РІДНІ ТРАДИЦІЇ. ХРИСТОС РОЖДАЄТЬСЯ¹

У великі наші Свята, а особливо в радісне Свято Христового народження, ми завжди думкою своєю линемо до свого Рідного Краю. І завжди згадуємо всі ті наші рідні звичаї, які ми там пильно виконували, бо вони глибоко й міцно защепилися в самій душі нашої. Власне на Різдво ми всі переконуємось, яке велике значення має для народу додержання своєї споконвічної Віри та своїх рідних власних традицій.

Традиція – це передання з покоління в покоління головних звичаїв народу з його віковичного життя, його прабатьківської Віри та ідеології, це підвалина духового національного життя, це душа народу. **Без своїх рідних традицій народ стає бездушним, бо чужі традиції ніколи не заступлять тобі своїх, бо чужа віра ніколи не стане тобі рідною** (вид. моє. – Є.С.).

У житті народу його рідні традиції грають велику будівну роль, бо вони бережуть національну окремішність його, бо на них зростає своя національна культура. А народ з старими традиціями особливо цінний. І що ті традиції старіші, то народ духово міцніший і витриваліший в історії.

Господь наш Ісус Христос, перебуваючи на землі, пильно беріг традиції Свого народу, – виконував його віковичні звичаї, святкував його Свята. І Він голосно нам заповів: “Не подумайте, ніби я зруйнувати Закон чи Пророків прийшов, – Я не руйнувати прийшов, але виповнити» (Мат. 5.17). За того часу часто говорено: “Проклятий народ, що не знає Закону!” (Ів. 7.49). За цим ішли і Святі Отці наші, і благословляли рідні звичаї, напр.: Св. Василій Великий своїм 1-м Правилем 370-го року навчав: “Належить їти за звичаєм кожної землі”.

Український народ у своєму притаманному характері здавна має високоплідну ознаку – пильно берегти свої рідні традиції, цебто добрі звичаї свого минулого, бо на них же зросла наша рідна культура. Традиції безсмертні, – їх свято береже весь народ, і передає їх з роду в рід. І хоч тяжка була наша історична доля, і не раз захоплювали нас чужі, але своїх рідних традицій український народ не губив, а тому ми національно таки збереглися, як окремих народ. У цьому історична заслуга нашої Православної Віри.

Традиція – це історія, і тому ламати свою традицію – це ламати свою історію. Як було б самогубством, коли б народ відкидав свою історію, так само самогубством було б і відкидання своїх рідних споконвічних православних традицій, на яких ми вирости.

Рідні традиції – це основа національного відродження й розвитку. А хто ламає ці традиції – той іде до винародовлення. Ламач рідних традицій стає бездушним і безнаціональним, і конче втрачається для свого народу.

Хто рве з рідними споконвічними традиціями, той тратить всякий ґрунт під ногами: легко до чужого не пристане, а своє загубить. Народ без віковичних традицій – не нація.

Віра Православна – це наріжний камінь традицій українського народу. Уся наша культура і весь дух українського народу, вся його історична ідеологія, – усі вони зросли на Православ'ї. І хто міняв, чи міняє споконвічну нашу Віру Православну на іншу, той тратить свою правдиву українську душу, той ламає свої вікові рідні традиції. Перехід на інші, чужі традиції, цебто зміна своєї Віри Православної на іншу просто веде народ до відсталості, бездержавності, безсоборності.

Звичайно, й традиції наші ростуть, ідуть за духом часу, і трохи змінюються назовні. Але традиції вічні, – вони оживлюються, та не ламаються. І до-

¹ Збережено орфографію автора

бре навчали про традиції старші наші письменники: “Нехай очі й думки наші тягнуться до майбутнього, зате ногами треба твердо стояти на ґрунті минулого”, – на традиціях, на своїй Православній Вірі.

І український народ свято беріг і свято береже споконвічні православні традиції: найперше Віру Православну, як головну основу української нації, а також православні церковні звичаї, православні Свята, свого трираменного Хреста, свої Іконостаси в Церкві, свого “старого календаря” й т. ін. Береже їх, бо душою їх любить, бо рідні наші Різдвяні колядки наймиліші нам за всі інші пісні, – бо все це споконвічне наше, споконвічне наше, споконвічно православне!

Церква свято береже свої Церковні передання, і вони стали одною з основ її. А передання – це традиції, споконвіку православні.

Родина – підвалина зросту й збереження рідних традицій. І конечно треба, щоб батьки наші свято берегли рідні православні традиції в своїх родинах. Пильнуйте, щоб і діти Ваші конче зростали й виховувалися в рідних традиціях, у своїй Православній Вірі, у своїй рідній мові, – тоді вони душою любитимуть свій український народ. Коли ж так робити не будете, діти помалу відійдуть від свого народу, бо будуть чужі йому душою.

Народ, який живе серед інших народів, особливо міцно й любовно мусять берегти свої рідні звичаї, бо інакше розпливеться серед цих народів, і втратить свою національність.

Отож, бережімо всі свої рідні традиції, – традиції в споконвічній нашій Вірі Православній, в родинному житті, в Святах, і в усіх наших звичаях. Рідна традиція наймиліша душі нашій і насолоду серцю.

І завжди пам’ятаймо, що зрада своїм віковичним традиціям, своїй віковичній Православній Вірі – це руїна, зрада своєму народові, це зрада українській нації.

Увесь Український Народ сердечно вітаю зо Святом Божого Народження, і всім щиро голошу: ХРИСТОС РОЖДАЄТЬСЯ!

Увесь Український Народ вітаю також з Новим Роком, і всім бажаю правдивого щастя, – повного життя у своїй рідній мові.

**Іларіон, Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
(Наша культура. – 1952. – Ч. 2 (179). – С. 5-8).**

№ 5

ПРАВДА ПРО ІСТОРІЮ¹

1954 року у Радянському Союзі на високому державному рівні відзначалося 300-ліття т.зв. «возз’єднання» України з Росією. Під звук дзвінких фанфар лилася брехня передусім політичного забарвлення. Лише у світі, де панує вільна наукова думка, лунала правда про цю подію. Прикладом є коментар митрополита Іларіона (Івана Огієнка) про цю подію, поданий в його канадському часописі «Віра й Культура» (1954. – Ч. 5. – С. 22-25). Пропонуємо цей коментар Вашій увазі.

Свгенія Сохаська

¹ Збережено мову оригіналу

ТРЬОХСОЛІТТЯ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОЇ РАДИ (1654-1954рр.)¹

Советська преса показує, що Совети завзято взялися відсвяткувати 300-ліття Переяславської Ради, яке вони звуть “воз’єднанням України з Росією”. Уся преса переповнена описом підготовки усіх країн до Ювілею.

Чого Совети зняли такий крик з приводу цього 300-ліття? Чому поведена така величезна агітація? Та бували ж 200-ліття, 250-ліття, але ніколи не робилося того, що діється тепер.

Відповідь ясна: Більшовики бояться за Україну. Показався великий розлам у російсько-українських стосунках. Розлам історичний: Україна не хоче бути під Росією, і це всі ясно почувають, тому й знялася така велика агітація, ніби р. 1654-го Україна навіки поєдналася з Росією.

Слово “воз’єднання” України з Росією десятки раз уживається в кожному числі советських часописів. Слово це цілком не відповідає історичній правді, бо “воз’єднання” (рос. возсоединение) – це повернення туди, де ми вже були. А історично Україна до 1654 р. ніколи під Росією не була. Отже, слово “воз’єднання” в даному разі – фальшування історії. Коли б було навпаки, коли б Росія приєдналася до України, це було б справді воз’єднання, бо за Володимира Великого, Ярослава Мудрого й ін. Північ була вже під Руссько-Україною, а столицею був тоді для всього Сходу Київ. Це історична правда.

Нижче подаємо матеріял з двох советських видань: “Советская Культура” та “Литературная Газета”. Матеріял. показує, як справді широко ведеться агітація за “воз’єднання України з Росією”.

Президіум Верховного Совета РСФСР постановив: “У зв’язку з 300-літтям воз’єднання України з Росією скликати в травні 1954 р. Ювілейну сесію Верховного Света, присвячену цій великій події”.

Так само і в Києві цього часу збереться Верховна Рада Української ССР, яка буде присвячена 300-літтю “воз’єднання України з Росією”.

Президіум Верховної Ради Української ССР постановив переіменувати місто Проскурів на місто Хмельницьке, а Кам’янець-Подільську область – на Хмельницьку область.

Совет Міністрів Союзу ССР постановив побудувати в м. Москві на площі Київського двірця пам’ятника на пам’ять 300-ліття “воз’єднання” України з Росією. Оголошений конкурс на кращий проєкт пам’ятника.

В Україні в ці дні нема такого кутка, де б не помічалася діяльна підготовка до 300-ліття.

“Наближення великої дати відчувається безліччю цікавих культурних подій. Щоденно в різних містах України виходять нові книжки на тему воз’єднання України з Росією.

Українське радіо передає нові пісні і симфонічні твори, які написали українські композитори на святкові дні. Новими творами наповнюються музеї й картинні галереї. До цього приготувався Харківський історичний музей. Багато історичних документів зібрано в Рівенському краєзнавчій музеї. Багато працює для підготовки й Київський державний музей Т. Шевченка.

«Великого розмаху досягла викладова праця, до якої покликано кращі наукові сили республіки» («Літ. Газ.», ч. 6).

“У кожному місті, робочій оселі й станиці Дону в ці дні готуються відмітити 300-ліття. По фабричних цехах читають виклади, бібліотеки роблять виставки, театри готують прем’єри вистав українських драматургів» («Літ. Газ.», ч. 6).

¹ Рада міністрів УССР постановила вибудувати на пам’ять воз’єднання новий будинок для університету в Києві.

У дні підготовки до свята відбуваються дружні зустрічі робочих і колхозників Дону й України» (там само).

«Письменники всієї Росії готуються широко відсвяткувати 300-ліття воз'єднання України з Росією. Шерег виступів письменників України в Москві розпочався 16 січня. У березні в Літературнім Музеї в Москві відкривається вистава, присвячена 300-літтю. Цьому буде присвячена сесія Інституту світової літератури ім.Горького».

У свою чергу в Києві буде декада російської літератури. Московські гості виступлять у Київському Університеті, на фабриках, палацах культури. Вони побувають у Переяславі-Хмельницькім, Білій Церкві, Умані, Чигирині, Львові, Ужгороді, Камінці-Подільськім» («Літ. Газ.», ч. 6»).

Палац культури в Ленінграді провадить декаду українського мистецтва. Буде кілька українських вистав, а на кінець – український концерт.

Академія Наук УССР випускає тритомовий ювілейний збірник монографій про історичне значення «воз'єднання України з Росією».

Виклади про воз'єднання. У Москві складені матеріали про воз'єднання і розіслані по всіх республіках, щоб там використали на викладах. Розіслані також теми, на які потрібні виклади про воз'єднання. (С. К. ч.7).

У Львові, в Бібліотеці Академії Наук виставлено біля 600 докуменів про Хмельниччину. Є один власноручний лист Богдана Хмельницького 8.XI.1655 р. до настоятеля Сокальського монастиря. – Тут же виставлений київський літопис про Хмельниччину VII віку Івана Кошаковського (С.К. 7).

«Гімн дружби» – пісня, яку написав до воз'єднання Платон Майборода на слова Рильського.

У Баку відбувся літературний вечір, присвячений воз'єднанню.

У Миколаєві, як і по всіх містах України, виставляється «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука.

Павло Тичина в 8 ч. Л. Г. вмістив велику статтю: «Навеки вместе!» Цебто: «Навіки вкупі», про Україну й Росію.

Учасники колективів художньої самодіяльності Дніпропетровщини підготували нові концертні програми для 300-ліття воз'єднання України.

Глухівський Краєзнавчий Музей готує виставку, де будуть подані історичні реліквії, фотографії, картини і т.п. «про вікову дружбу» народів України й Росії. Виставлений і оригінальний портрет Богдана Хмельницького.

«Л.Г.» повідомляє: «У зв'язку з святкуванням 300-ліття воз'єднання України з Росією українські видавництва випускають багато нових книг, присвячених історичним подіям 1648-1654 рр. Масово вийшли брошури, присвячені Богдану Хмельницькому, боротьбі українського народу за воз'єднання України з Росією, історичному значенню Переяславської Ради. Брошури видані українською мовою, а незабаром вони вийдуть і в російській перекладі.

Для цього вийшов збірник: «Шевченко в критиці», який містить статті, рецензії і вислови видатних людей, учених, критиків і письменників.

Найближчого часу будуть видані збірники публіцистичних творів І. Франка й В. Стефаника.

У січні вийде перший том «Історії Української ССР», видання Академії Наук України, доба – до Жовтневої Революції, розмір – більш 50 аркушів. Склад ця Історію Історії при Академії.

А в лютому вийде великий збірник: «Визвольна війна українського народу 1648-1654 років і воз'єднання України з Росією». Слідом за українським виданням збірника вийде й російський.

А в квітні будуть видані: велика монографія проф. І.Крип'якевича: «Богдан Хмельницький» і збірник: «Українські думи й історичні пісні».

Закінчується підготовка до друку І тому «Історії української літератури», що містить дожовтневу добу.

Готується до друку на двох мовах провідник-довідник по м. Переяслав-Хмельницькому.

Для російського читача виходить збірник віршів Т. Шевченка, а також поетики Л. Забашти. Готується до друку книга віршів М. Бажана.

Підготовляється збірник: «Украинские классические комедии», – Г. Квітки-Основ'яненка, М. Кропивницького, І. Карпенко-Карого, М. Старицького, С. Васильченка.

Окремою книжкою виходять драми І. Франка.

Незабаром вийде книга туркменською мовою, – новий збірник творів «про братську Україну і непорушну дружбу народів».

У Київським Державним Історичним Музеї відкрили відділ, присвячений Переяславській Раді.

«300-ліття воз'єднання України з Росією обласні, краєві й республіканські видавництва Главіздата Міністерства Культури РСФР відмічають випуском масовими накладами творів класиків української літератури й сучасних українських письменників, які славлять велику дружбу й братство російсько-го, українського й іншого народів ССРСР» («Сов. Культ. ч.2).

У ці дні по книгарнях Литви помічається велике зацікавлення до творів українських письменників. І ці твори видаються масовими накладами. Литовською мовою видані романи Н.Рибак: «Переяславська Рада». С. Тудора: «День отця Сойки», збірник українських новел, книги віршів Т. Шевченка й П. Тичини, оповідання М. Коцюбинського, романи О. Гончара, твори І. Франка, В. Василевської й ін. Тільки за останні три роки вийшло 20 українських творів накладом 130000 примірників» (Літ. Газ.», ч. 6).

«На молдавській мові вийдуть твори українських класиків: збірник вибраних творів М. Коцюбинського, роман Н. Рибак: «Переяславська Рада» й ін. Вийдуть і українські твори для дітей» («Літ.Газ.», ч.6).

«Цими днями Чуваське державне видавництво видало чуваською мовою збірник оповідань українських письменників. А в зв'язку з 300-літтям видається ще один великий збірник» («Літ. Газ.», ч. 6).

«Багато нових творів Київських мистців присвячені подіям 1648-1654 років, – вони розповідають про героїчну визвольну боротьбу українського народу проти польської шляхти, про історичне рішення Переяславської Ради, яка проголосила вічний союз і дружбу двох братських народів» («Сов. Культура», ч. 4).

Скульптор Олександр Ковалів закінчує теперпогруддя Богдана Хмельницького. Молодий мистець Валентин Задорожний пише велику багато фігурну картину: «Богдан Хмельницький віддає свого сина Тимофія в заложники Кримському ханові Гіреєві». Масовим накладом видається портрет Богдана Хмельницького, якого намалював Михайло Хмелько. Над цим також працюють і інші митці.

«Труд двох Академій. Вийшов тритомовий збірник документів і матеріалів: «Возсоединение Украины с Россией». Ця праця, до 200 друкованих аркушів, підготовлена Інститутами історії Академії Наук ССРСР і Академії Наук Української ССР.

«У цім виданні оприлюднено 747 актів про зв'язки й дружбу українського й російського народів, про героїчну боротьбу двох великих народів за возз'єднання України з Росією».

«До і тому вийшли документи, які вияснюють події напередодні визвольної війни 1620-1647 років. Більшість матеріалів цього тому показує російсько-українські торгіві й культурні зв'язки, військову взаємодопомогу двох братніх народів».

«У документах другого й третього тому подане все основне листування між російським урядом і Богданом Хмельницьким про поміч українському народові в його боротьбі проти польської шляхти і про воз'єднання України» («Літ. Газ.», ч. 6).

На всі ці метушливі заходи, якими просто переповнена вся советська преса, вільний світ дивиться зовсім інакше.

Ось один приклад:

Посол до Парляменту в ЗША Майкел Фіген з Огайо вніс до Конгресового Протоколу з 6-го січня ц.р. під заголовком: «Українська національна незалежність, правда і фікція», в якій Фіген стверджує: «Гетьман Хмельницький був підступно обманений Москвою 300 років тому в часі, як він вів героїчну боротьбу за незалежність України. Український народ ніколи не забуде, як Москва знехтувала той договір, і вкінці використала його як засіб захопити український народ. Він цілком певно пригадає безуспішність царів в русифікації України, так само, як бачить з усіх боків намагання комуністичної партії здійснити те, чого не потрапили здійснити царі. Сміливість та справжній національний дух українців буде скріплений виявленням страхом Москви... Український народ не може не мати успіху в нових зусиллях, щоб досягти свою столітню мету та щоб незалежна, суверенна Україна знову зайняла своє становище між іншими державами світу, як рівна між рівними».

Читач сам бачить із вищеподаних дослівних виписок із советських видань, яку величезну агітацію повели Совети за «дружбу двох народів». З усього видно, що дружба ця – розкололася, і більшовики пильнують це латати.

Звертає на себе увагу, що Совети справді кинули українську літературу до інших країв, перекладаючи на різні мови. Зате в Україну видають масово «братські» російські видання... Така ясна політика!

Кидається в вічі, що Совети ніде ані слівцем не згадують про найпершу причину повстання України під проводом Хмельницького. Усе говориться одне: повстання проти польських панів!

Це зовсім не так, – Україна повсталася спочатку тільки проти одного: оборона Православ'я проти Унії, цебто проти греко-католицизму, яке запровадили поляки.

«Віра й Культура». – 1954. – Ч. 5. – С. 22-25)

№ 6

ЗАГУБЛЕНИЙ ТАЛАНТ

Спогади митрополита Іларіона (Івана Огієнка) про Дем'яна Бедного (Юхима Придворова), видруковані в його канадському часописі «Віра й Культура» (1963. – Ч. 10-11 (118-119). – С. 6-10), привідкривають маловідому сторінку з життя і творчості названого поета і є доказом тези про загублений талант. Причина – у бажанні Дем'яна Бедного пристосуватися до політики правлячого класу. У його випадку, як пише І. Огієнко, – до «правлячих верхівок комуністів». Особливо проявився він у «війні» проти християнства. «Його антирелігійні байки советський уряд, – писав Іван Огієнко, – ширив мільйонами... У своєму безбожжі він став... брудним, гидким. Його оминали й дуралися». Для радянських «гвинтиків» релігійна духовність була страшною завадою. Рани, завдані нашій духовності, дають себе знати і сьогодні... Пропонуємо Вашій увазі ці спогади.

Євгенія Сохаська

ДЕМ'ЯН БЄДНИЙ (1883-1945рр.). СПОГАДИ¹

Російський письменник Дем'ян Бєдний народився 1883-го року в с. Губові-ка на Херсонщині, народився в бідній селянській українській родині. Пізніше його батько перейшов на службу сторожем на залізницю на Київщині, а мати працювала прачкою. Мати була українка, а батько – пів росіянин.

Року 1896-го ми разом з ним поступали в Київську Військову Фельдшерську Школу, разом з ним і закінчили її року 1900-го. У школі ми близько зійшлися і близько потоваришували. Потоваришували, хоч між нами мало було спільного, і навчались ми в різних кімнатах, – я навчався в класах А, а він – у класах Б. Школа була середня 4 класова, і всі класи мали паралелі, бо учнів було повно, по 40 у класі.

Дем'ян Бєдний – це пізніше прибране для літератури ім'я, а він був Єфим Олексєвич Придворов. І це прізвище “Придворов” ніколи не давало йому покою. Одного разу, у припливі ширости, Єфим мені признався: батькова мати прислужувала одній високій придворній особі, і він від неї народився, і сталося так, що й до метрики записали його Придворов...

Гордий був безконечно, – якже, він син придворного царського роду. Звичайно, ми, товариші його, ніколи цим байкам його не вірили. Але гордість “царська” була основою характеру його: постійно був мовчавий, ні з ким не товаришував, на всіх дивився згори, презирливо, а в разі чого – всіх висміював, як особа нам не рівня, а що був велет – бив за найменшу обиду немилосердно...

Учився Придворов дуже добре, і все пильнував перегнати в науці мене, та це йому таки остаточно не вдавалось, – школу я покінчив першим, а він – третім.

Багато Єфим читав, безумовно був розумним і талановитим, і вже на третьому курсі багато писав. Вірші писав легко й гарно. Часто бувало, що ми писали з ним на одну тему, і завжди в написаному виявлявся наш характер: я вносив до своїх віршів релігійні й чесотні мотиви, він же – безбожні. Рудий був і це пасувало йому. Рудий і високий як тичка.

Віршів писав Придворов багато, і з ними ховався, – крім мене нікому їх не читав. А на 4-му курсі (1899-1900 роки) став уже носити їх і до редакції, але робив це тихцем, криючись від усіх. Утер собі дорогу до офіційного щоденника правого напрямку «Кієвлянин». Року 1899-го увесь світ був захоплений благородною ініціативою російського імператора Николая II, що запропонував всі опірні міжнародні справи вирішувати миром, а не війною. Зібралася в місті Гаазі мирового конференція, з'їхалися представники 27 держав, з'їхалися на скликання Росії. Ми, учні військової медичної школи, сильно захоплювалися мирною ідеологією вирішення спірних справ, і про це багато тоді писалось, а ми вільного часу безперечно дискутували про це.

І ось осінню 1899-го року одного разу підійшов до мене ввечері Єфим Придворов, і на шкільну лавку перед мене кинув «Кієвлянина». Сам червоний, як рак, а гордий, як Соломон.

– Що сталося? – питаю.

– Читай, – відповідає Єфим.

І бачу, — на першій сторінці (чи на другій) денника вірш Єфима, під назвою “Апостол мира”. І повний підпис: Єфим Придворов.

Дивлюсь я на денника, дивлюсь на Придворова. Читаю:

Звучит моя лира,
Я песню благаю
Апостолу мира –
Царю Николаю!

¹ Збережено орфографію автора

І т. д., вірш короткий, але мистецький, я вже забув його. І три дні ми ходили поденеровані на прогулянках разом, і три дні мріяли служити народові своїм писанням...

Вірш був звучний, мистецьки написаний. На Придворова всі звернули увагу, і він відразу ще більше підкріс, і став ще більше гордий і... брутальний у своєму поведінні з товаришами. А проте ми товаришували, — не раз я кидав його, та минало кілька днів, приходив Придворов, перепрошував — і ми знову були вкупі.

Ми близько зійшлися з Придворовим і близько товаришували. Чому? Ми ж характерами були протилежні... Може тому, що обидва рвалися до науки і багато говорили, як треба працювати для народу.

Ми разом з ним співали в церковному хорі. Наш незабутній класний наставник підполковник Андрій Суслов був прекрасним диригентом, і він склав доброго хора. Особливо я любив небесні піснопіння Всенічної. Часом бувало, що моє глибоке й душевне захоплення співом брутально охолоджував яким грубим висловом Єфим... Тоді я не розумів ще його брутальної безбожності, а вона вже починалася, хоч і в хорі співав він.

— Чого ж ти в церковному хорі співаєш? — питав Єфрема. — Щоб у неділю одержати зайву франзолу? (французьку булку).

— Монах, то й милуйся собі церковним...

Ніхто в школі щиро не поважав Придворова, але його боялися і вважали бездушним бруталем. Ніхто йому вчитати за зневагу не міг, бо зараз здачі дасть, але якось бувало, що я часто-часто таки виговорював йому за його нетовариське поведіння.

Він мені завжди одне: ти світу не знаєш, ти людей не знаєш... Як ти їх не битимеш, то вони тебе поб'ють... Своє становище треба брати силою!

І дражнив мене між учнями:

— Он монах іде!

Року 1898 диригент нашого хору і класний наставник підполковник А. Суслов ставив п'єсу Н. Островського: "Бедность не порок". Дієвих осіб скоро підібрали: Мітя — Іван Огієнко, Любим Карпич Торцов — хто ж, як не Михайло Донець... Затримка вийшла, кому дати роллю Гордея Карпича Торцова, він же особа тяжка, горда й брутальна... І всі одногослоно: Єфим Придворов!

І пізніше в житті справді ці три особі так і виявилися: Гордей — Єфим Придворов, Митя — Огієнко, Любим Торцов — Донець.

Михайло Донець — знаменитий співак Київської опери, року 1941-го, при евакуації Києва, коли хотів сховатися, був замордований більшовиками...

До цього додаю ще, що в нашій школі навчався (1903-1907) і славний гуморист Остап Вишня (Павло Губенко з Полтавщини, 1889-1956).

Року 1900-го ми школу закінчили, — я позостався на військовій службі таки в Києві, він виїхав на провінцію. Жили як протилежні полюси, але не розходилися. Так і далі пішли.

Я в університет вступив 1903-го року, а Придворов — 1904. А завжди хвалявся Єфим, що він раніше від мене одержить матуру.

Засівши в Петрограді, часто писав мені, але щирості ніколи в його листах не було. Писав мені, що познайомився з великим князем Костянтином Костянтиновичем, відомим поетом, під впливом якого він спершу був, і ніби вияснив йому, чому він зветься Придворов. Великий князь став матеріально допомагати йому, — добув йому якусь стипендію.

Пізніше Придворов оженився з прекрасною жінкою, україночкою здається з Полтавщини. Вона нерідко писала мені, і все тяжко скаржилася на Єфима, —

вона була тиха, спокійна, з виразною совістіливістю. Пара явно не підбралася ані характером, ані ідеологічно.

Одного разу, на прохання її, я мирив їх. І ще тоді, десь 1910-го року, я остаточно переконався, що Придворов грубий атеїст, бо... бездушний... Жінку він покинув...

Є. Придворов позоставив автобіографію, написану 1921-го року, в якій подав, що його батько служив церковним сторожем в м. Єлисаветграді. Про молодечі роки він пише: “Жили ми вдвох з батьком в підвальній кімнатці на 10 карбованців батьківського утримання”... Про матір свою згадує зовсім не по-синівському: “Мати з нами жила рідко, і що рідше бувала вона в нас, то це було приємніше мені, бо її ставлення до мене було зовсім звиряче”... Автор вгадує, що “з 7 літ до 13 він терпів каторжне життя з матір’ю в селі... Держала вона мене в чорному тілі і біла смертельним боєм...”

Про рідну матір ніхто нормальний так не згадує...

Про батьків своїх Придворов ніколи в школі не згадував, селянське життя явно ненавидів, удаючи з себе панка.

Хоч він жив з батьками на українській землі, він України не любив. По-українському не говорив, але мову трохи знав. Коли я заговорював з ним на селянські теми, оминав це... Сам був рудий-рудий, як москаль, – певне за батьком.

У поемі «Стефан Завгородній» Д. Бедний признався про свої зв’язки з Україною:

«Утробной пуповиною
Сращенный с Украиною,
Я это ж былинною
Ей долг свой отдаю»...

Гірше й брудніше згадати про свою Батьківщину хіба не можна...

Звичайно, військова школа, яку ми кінчили з Придворовим разом, не дала нам якоїсь української ідеології, але не накидала й російського патріотизму. Проте Є. Придворов у своїй “Автобіографії” 1921 р. писав: “Довго я не міг відстати від військової виправки та патріотичної закваски”. Так, – Придворов уже в школі був російським патріотом і щодо мови, і щодо своїх національних переконань. Звідси й перший друкований вірш його, поданий вище, на честь царя Миколи II.

Нашим класним вихователем у Школі, як я вище сказав, був підполковник Андрій Павлович Суслов, – людина високо культурна й глибоко інтелігентна: він був правдивим батьком для нас усіх, і пильнував таки виховувати нас на таких, яким сам був.

Коли я професорував у Варшавському університеті, я натрапив в якомусь журналі на поему Придворова, присвячену емігрантам: висміював еміграцію, і закликав і мене «на рідину». Я знав його адресу, і послав йому свого оцього вірша:

ЧУЖІ

Давній спогад. А. Придворову

Ой, не зійдуться ніколи
Та гора з горою, –
Розійшлися, розбрелися,
Як і ми з тобою...

Ти пішов служити силі,
Я пішов до Бога, –
Розійшлася, розлетілась
Мрійная дорога...

А ми в купі молодими
Правді присягали, –
Та й дороги розійшлися,
Й ми чужими стали...
Ой не зійдуться ніколи
Та гора з горою, –
Розійшлися, розбрелися,
Як і ми з тобою.

Є. Придворов відповів мені теплим листом, що він погоджується з мною: так воно й є... Але, писав, жаль, що не довбнув мене довбнею, бо я вартий того... Самокритика!

І Придворов., особливо з Революції 1917-го року, покотився по похилій: став писати проти Віри, проти Християнства, проти “попів”, його анти-релігійні байки советський уряд ширив мільйонами... Вія став близьким до правлячих верхівок комуністів.

Підроблюватись до начальства й доносити йому – на це Придворов був майстром ще в школі. Перший учень в ІV кл. мав бути старшим усієї школи. Це належалося мені, – але Начальник школи зламав традицію і призначив Придворова.

Поскілки знаю, Дем'яна Бедного ніхто ніколи не шанував, – у своєму безбожжі він став... брудним, гідким його оминали й цуралися...

Свого часу по всій Росії й усій Україні сильно ходив у рукописах вірш славного тоді письменника Сергія Есенина (1885-1925), в якому він топтав Дем'яна, як гідкого плаза. Ось цей лист:

ПИСЬМО К ДЕМ'ЯНУ БЕДНОМУ

Я часто думаю, – за что Его казнили,
За что Он жертвовал Своею головой,
За то ль, что враг субот, Он против всякой гнили
От важно поднял голос Свой?
За то ли, что в стране проконсула Пилата,
Где культом кесаря полны и свет и тень,
Он с кучкой рыбаков из ближних деревень
За кесарем признал лишь силу злата?
За то ли, что Себя на части раздробя,
Он к горю каждого был милосерд и чуток
И всех благословлял, мучительно-любя
И маленьких детей, и грязных...

* * *

И вот когда я в «Правде» прочитал
Неправду о Христе блудливого Демьяна,
Мне гадко стало, так как будто я попал
В блевотину, извергнутую спьяна...
Христос, сын плотника, казнен был и воскрес...
Пусть будет так, мы это понимаем, –
Но ведь нельзя ж, как годовалый пес,
На всех и вся захлебываться лаем...
Пусть миф Христос, как мифом был Сократ,
Пусть не было Христа, как не было Сократа,
Так что ж, по твоему, и надобно подряд
Плевать на все, что в человеке Свято?

Но ты, Демьян, свершил двойной тяжелый грех:
Своим дешевым балаганным вздором
Ты оскорбил поэтов вольный цех,
А малый свой талант покрыл большим позором!...
И ты, Демьян, Христа не оскорбил,
Ты не задел Его своим пером ни мало:
Розбойник был, Иуда был, –
Тебя лиш только не хватало...
Ты сгусток крови у Креста
Копнул ногой, как толстый боров,
Ты только хрюкнул на Христа,
Ефим Лакеевич Придворов!..

* * *

Ты пережил всего один арест
И уж скулиш: «Ах крест мне выпал лютий!»..
А что, когда б тебе Голгофский дали Крест
И чашу с горькою цикутой?!...
Хватило б у тебя величья до конца,
Как было там, по их примеру тоже
Благословлять весь мир под трением венца
И о бессмертии учить на смертном ложе?...
А там, за рубежом, прочтя твои стихи,
Небось злорадствуют российские кликуши:
«Еще тарелочку демьяновой ухи,
Соседушка, мой свет, пожалуйста, покушай»...
А русский мужичок, читая «Бедноту»,
Где «образцовый» стих печатался дублетом,
Еще отчаянней потянется к Христу
А коммунизму мат пошлет с приветом!...

Цей вірш, звичайно, ніде в Советах видрукований ніколи не був. А сам автор його застрілвся...

Вірш цей ходив по 1925 році, коли Есеніна в живих не було... А писаний він може і в рік самогубства, – у ньому Есенін на Голготі, як і Христос її пережив... Вірш глибоко змальовує шляхетність Есеніна.

.....
Ефим Придворов народився 1883-го року, і оце тепер почали в Советах багато писати про нього й згадувати його з дня народження. В Советах розпочалося з минулого року знову збільшене переслідування Релігії, і певне знову використають «твори» Дем'яна Бедного для нападок на Віру... І знову будуть друкувати його в мільйонах примірників...

Але Дем'ян Бедний давно вже втратив повагу серед тих, хто вміє думати...

Ефим Придворов безумовно був письменник талановитий, але весь свій талант віддав на брудні антирелігійні байки та на агітаційні або грубо безбожницькі віршики... І нічого поважного, чого б література не забула, Дем'ян Бедний не створив!

6.IV.1963 р.

І.О.

(«Віра й Культура». – 1963. – Ч.10-11 (118-119). – С. 6-10)